

דבר תורה לפרשת השבוע

פרשת ויצא - לצמוח נגד הטבע כשהאתגר פוגש את האישיות

הרב גור גלון
ישיבת הר ברכה

פרשיות ספר בראשית מפגישות אותנו שוב ושוב עם מושג ה"ניסיון" - "וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם", יצחק מתמודד עם עיוורון ומרמה, ויעקב עם גלות ורדיפה. אך כשמתבוננים לעומק במבחנים הגדולים של האבות הקדושים, מגלים מכנה משותף מרתק: הניסיון הגדול ביותר של האדם אינו בהכרח הדבר הקשה ביותר פיזית, אלא הדבר המנוגד ביותר לטבעו הבסיסי. הצמיחה האמיתית מתרחשת דווקא במקום שבו אנו נדרשים לפעול בניגוד ל"אזור הנוחות" הרוחני, המידותי והנפשי שלנו.

אברהם אבינו – חסד מול אכזריות

מידתו של אברהם אבינו היא החסד. הוא עמוד החסד בעולם, פותח את אוהלו לכל עבר, מאכיל ומשקה עוברי אורח ונלחם אפילו למען אנשי סדום הרשעים. והנה, הניסיונות הקשים ביותר שלו דורשים ממנו את ההפך הגמור – מידת הדין והאכזריות. הוא נדרש לגרש את בנו ישמעאל למדבר, מעשה שנראה אכזרי לכל אב, ובוודאי לאיש החסד.

השיא מגיע בעקידת יצחק. הקב"ה מבקש ממנו להקריב את בנו. עבור רוצח או אדם אכזר, הרג אינו ניסיון קשה כל כך. אך עבור אברהם, שעליו נאמר: "וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם" (מיכה ז', כ'), נטילת המאכלת היא שבירת כל האישיות והמהות שלו. הגדולה של אברהם לא הייתה רק בעצם הנכונות להקריב, אלא ביכולת לכבוש את טבעו הרחמן למען מטרה עליונה.

יצחק אבינו – דין מול קבלת המציאות

יצחק אבינו מוגדר כאיש הדין והגבורה ("פֶּחַד יִצְחָק"). מידת הדין דורשת סדר, חוקים ברורים, וייקוב הדין את ההר. לפי התוכנית של יצחק, הברכות מגיעות לעשו, הבכור על פי חוק. זהו הסדר הטבעי והמשפטי. אולם הניסיון של יצחק מגיע ברגע שבו התוכנית משתבשת. יעקב לוקח את הברכות במרמה. תגובתו הטבעית של איש הדין הייתה אמורה להיות כעס, ביטול העסקה ועמידה על האמת המשפטית. ובכל זאת, יצחק מתעלה מעל מידתו הטבעית, משלים עם המציאות הבלתי צפויה ואומר על יעקב: "גַּם בְּרוּךְ יְהוָה" (בראשית כ"ז, ל"ג). הוא נדרש לצאת מהתבנית הנוקשה של הדין אל עבר מידה של רחמים, הכלה וגמישות מחשבתית.

יעקב אבינו – אמת מול עולם השקר

יעקב הוא "אִישׁ תָּם וְיָשָׁב אֱהָלִים", ומידתו היא האמת, כפי שנאמר: "תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב". עבור איש האמת, אין סבל גדול יותר מאשר הצורך לשקר. והנה, כל חייו של יעקב הם מסכת של התמודדות עם הצורך לרמות. הוא נאלץ להתחפש לעשו ולומר לאביו "אֲנִכִּי עֵשָׂו בְּכֶרֶךְ", ולאחר מכן לחיות עשרים שנה בביתו של לבן הארמי, אלוף הרמאים, ולהתנהל מולו בערמומיות ("עַם לָבָן גִּרְתִּי"). עבור נוכל, רמאות היא טבע שני. עבור יעקב, כל רגע של חוסר ישירות הוא עינוי נפש. הניסיון שלו היה לשמור על מהותו כאיש אמת בתוך עולם של שקר, ולהשתמש בטקטיקות שזרות לו כדי להעמיד את בית ישראל.

לשבור את הכלים כדי לגדול

הגאון מווילנה, בספרו 'אבן שלמה', כותב משפט נוקב: "שלא נברא האדם אלא לשבר את הטבע", אם אדם עושה רק מה שהוא טוב בו, רק מה שקל לו וזורם לו באופן טבעי – הוא לא ממלא את ייעודו במלואו. עבודת המידות האמיתית מתחילה היכן שהאופי שלנו נגמר.

הרמב"ם מסביר שכדי לתקן את המידות יש צורך ללכת למידה ההופכית (ריפוי בהפכים):

"כְּאִשֶּׁר נִרְצָה לְרַפֵּא זֶה הַחֲלִי... לֹא נִצְוָהוּ בְּדֶרֶךְ הָאֲמִצָּע... אֲלָא נִבְיֵאוּהוּ אֶל הַקְצָה הַהֶפֶךְ... עַד שֶׁתִּסּוּר מִנִּפְשׁוֹ הַתְּכוּנָה הַמְחִיבֶת" (שמונה פרקים לרמב"ם, פרק ד').

הרב דסלר בספרו "מכתב מאלוה", מסביר שהצמיחה האמיתית מתרחשת רק במקום שבו האדם מרגיש קושי ומאבק. במקום שבו קל לנו – אין בחירה ואין התקדמות:

"כָּל מֶה שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה מִצַּד הָרָגֶל, לֹא יִקְבֹּל שָׂכָר עַל זֶה, כִּי הִרְגֵּל נַעֲשֶׂה לוֹ טָבַע שְׁנִי... מְקוֹם הַבְּחִירָה הוּא רֶק בְּנִקְדֵּת הַחֶסֶד בֵּין הָאֲמֶת וְהַשֶּׁקֶר" (מכתב מאלוה, קונטרס הבחירה).

רבי נחמן מברסלב מזהיר את האדם שלא להישאר במקום אחד, גם אם הוא מקום טוב, אלא תמיד להתחדש:

"אֲסוּר לִהְיוֹת זָקֵן!" (שיחות הר"ן, נ"א)

משמעות הדברים: אל תיתן להרגלים ולעבר לקבע אותך. תמיד תהיה בבחינת מתחדש וצעיר ברוחך, המוכן להשתנות.

רעיון זה מהדהד גם בחכמה הכללית ובתורות הפיתוח האישי המודרניות, הוגים ואנשי מעשה רבים מצביעים על כך שצמיחה לא יכולה להתקיים במקביל לנוחות.

גי'ני רומטי (מנכ"ל IBM לשעבר) טבעה את המשפט הידוע: "צמיחה ונוחות אינן יכולות להתקיים יחד", הפסיכולוגיה המודרנית מדברת על "יציאה מאזור הנוחות", כתנאי הכרחי ליצירת חוסן נפשי ולמידה של כישורים חדשים. כאשר אדם פועל רק באזורים בהם הוא מרגיש בטוח ושולט, הוא למעשה מתנוון. דווקא החיכוך עם הקושי, עם מה ש"הפוך" לנו, הוא שבונה בנו קומות חדשות.

אבי הפסיכולוגיה ההומניסטית, אברהם מאסלו, היטיב לנסח את הקונפליקט התמידי שלנו:

"בכל רגע נתונות לנו שתי אפשרויות: לצעוד קדימה אל עבר הצמיחה, או לצעוד אחורה אל עבר הביטחון".

ברנה בראון חוקרת ומרצה ידועה בתחום הפיתוח האישי כותבת:

"אתה יכול לבחור באומץ או שאתה יכול לבחור בנוחות. אתה לא יכול לבחור בשניהם".

כל אחד מאיתנו הוא "מומחה" בתחום מסוים – יש בינינו אנשי חסד בטבעם, ויש אנשי אמת וסדר. הניסיון שלנו, המבחן האמיתי של החיים, יגיע לרוב דווקא מהכיוון ההפוך. אם אתה אדם ותרן בטבעך, ייתכן שהתיקון שלך הוא ללמוד לעמוד על שלך. אם אתה אדם ביקורתי וקפדן, הניסיון שלך יהיה ללמוד להחליק ולוותר.

האבות הקדושים מלמדים אותנו לא להיבהל מהקושי הזה. הקושי לפעול בניגוד לטבע אינו סימן שמשהו לא בסדר, אלא סימן שאנחנו בדיוק במקום שבו הנשמה שלנו צריכה לצמוח.

שנזכה לצאת מאזורי הנוחות ולצמוח באמת.